

Indexering av barn- och ungdomslitteratur

Lathund och riktlinjer

Redaktionen för barnämnesord
Svenska barnboksinstitutet
Odengatan 61
113 22 Stockholm

www.barnboksinstitutet.se
barnamnesord@barnboksinstitutet.se

Senast uppdaterat 220628

Innehållsförteckning

Inledning	3
Allmänna riktlinjer	4
Genre/form	5
Huvudkategorier	5
Övriga kategorier	6
Allmänna ämnesord	7
Hitta i ämnesordsdatabasen	7
Flickor och pojkar	8
Kronologiska ämnesord	9
Geografiska ämnesord	9
Personer och gestalter	10

Inledning

Arbetet med barnämnesord startade 2001 i och med att en specialgrupp bildades, vilken bland annat skulle arbeta fram riktlinjer för indexering av barn- och ungdomslitteratur. Arbetet leddes då av Svensk Biblioteksforening och 2004 presenterades en barnämnesordslista med riktlinjer. Denna text är en uppdaterad och utökad version av tidigare riktlinjer.

Svenska barnboksinstitutet (Sbi) har sedan hösten 2014 det nationella ansvaret för barnämnesorden. På Sbi finns redaktionen för barnämnesorden som arbetar med att utveckla barnämnesorden. Redaktionen arbetar tillsammans med en referensgrupp kring frågor rörande nya barnämnesord. Gruppen sammanträder fyra gånger per år och antar då nya barnämnesord.

Många ord i barnämnesordslistan är de samma som i Svenska ämnesord (SAO). En del skillnader finns vilket beror på att barnämnesordslistan ska fungera för barn och ungdomar samt vuxna som söker barn- och ungdomslitteratur vilket kan vara allt från privatpersoner på folkbiblioteket till studenter och forskare på universitet. Ett exempel är att barnämnesordslistan använder ordet **Urtidsdjur** i jämförelse med **Paleozoologi** som används av Svenska ämnesord.

Barnämnesorden är valda efter vissa principer. Principerna är att orden ska vara vanliga i vardagligt tal, neutrala samt så specifika som möjligt. Många ord har se-hänvisningar vilket gör att man ska kunna hitta det rätta barnämnesordet om man söker på olika synonymer.

En del ord har ett tillägg inom parentes. Då hör parentesen till ämnesordet och är till för att förtydliga ordets betydelse. När det gäller ord som förkortas, akronymer, ska den form som enligt Nationalencyklopedin är korrekt användas.

Barnämnesorden kan ha olika slags former och uttryck beroende på användningsområde. Ord kan förekomma i både singular och plural men vanligast är obestämd form plural t.ex. **Hundar**. Mer abstrakta begrepp och ord skrivs dock i bestämd form singular t.ex. **Döden** och **Hjärtat**.

En del barnämnesord består av flerordsuttryck, där det inte går att med ett ord beskriva ämnet t.ex. **Far och son**, **Leka tre**, **Döda som blir kvar**.

Förslag på nya barnämnesord ska vara förankrade i en specifik titel. Nya förslag samt vilken bok förslaget hör till skickas till:

barnamnesord@barnboksinstitutet.se

Allmänna riktlinjer

Alla godkända barnämnesord finns i Kungliga bibliotekets ämnesordsdatabas och i en lista på Svenska barnboksinstitutets webbplats. Riktlinjer för ämnesordssättning för vuxenlitteratur finns i metadatabyrån.

<https://id.kb.se/>
<https://www.barnboksinstitutet.se/bibliotek/barnamnesordslistan/>
<https://metadatabyrån.kb.se>

Vid indexering av en bok finns fem fasetter att ha i beaktande.

Genre/form Bokens genre och form. Här återfinns termer för åldersindelning, yttre utförande och innehållslig form.

Ämne Vad boken handlar om.

Plats Var boken utspelar sig.

Tid När boken utspelar sig.

Person Vem boken handlar om.

Försök att ringa in boken med så specifika ämnesord som möjligt. Ett ämne i boken bör motsvara ca 20 % av bokens handling för att det ska generera ett ämnesord.

Riktlinjen är att sätta max tio ämnesord/bok men det kan bli fler om det till exempel tillkommer kronologiska eller geografiska ämnesord. Försök att ringa in vad boken verkligen handlar om. Vissa böcker får få ämnesord, det kan till exempel röra sig om en faktabok som enbart handlar om fotboll.

I vissa böcker kan det finnas någon företeelse som är intressant att ringa in med ett ämnesord, även om boken inte handlar specifikt om det. Ett exempel är en bok som handlar om ett barn som fyller år. Barnet har två pappor och det kan då vara av intresse att sätta t.ex. **Regnbågsfamiljer**. Ett annat exempel är en bok som handlar om ett barn som är ute och leker på vintern. Sätt då även Vintern även om boken inte specifikt handlar om vintern. Ställ dig frågan hur en användare kan tänkas söka efter boken du arbetar med. Vilka ord blir då aktuella att ha med?

Använd inte SAO:s ämnesord till barn- och ungdomslitteratur. De ämnesorden används endast till vuxenböcker.

En bok behöver inte få ämnesord från alla fem fasetterna. Bortse från de fasetter som inte är relevanta.

Genre/form

För att underlätta för både användaren och indexeraren har termer för olika barnlitterära kategorier samlats under denna rubrik. Här återfinns även termer för åldersindelning, yttre utförande och innehållslig form. Begreppet genre är alltså inte använt i strikt litteraturvetenskaplig mening.

Listan förtecknar snarare begrepp som är efterfrågade av barn och andra biblioteksbesökare eller som används som hjälpmedel av bibliotekarier.

Genre/form-termerna hittar man i en särskild lista:

<https://www.barnboksinstitutet.se/bibliotek/barnamnesordslistan/>

Huvudkategorier

Det finns 10 huvudkategorier och varje bok tilldelas minst en huvudkategori. När det gäller skönlitterära böcker anger huvudkategorierna oftast vilken ålder boken anses passa. Ålderskategorierna baseras på SAB-systemets åldersklassifikation, dvs Hcf, Hcg och uHc.

Bilderböcker Böcker för barn 0-6 år. Innehåller en kombination av text och bilder med minst en bild på varje uppslag, där bilderna utgör hälften eller mer av boken.

Kapitelböcker Böcker för barn ca 6-9 år, oftast med kapitelindelning. (Hcf)

Mellanåldersböcker Böcker för barn ca 9-12 år. (Hcg)

Ungdomsböcker Böcker för ungdomar från ca 12 år. (uHc, uHce)

Faktaböcker Böcker med fakta för alla åldrar.

Tecknade serier Böcker med tecknade serier för alla åldrar.

Samlingar Böcker som innehåller tre eller flera korta berättelser eller utdrag ur olika berättelser. Flera böcker av samma författare i samma serie samlade i en volym räknas inte som samlingar.

Dramatik Sätts på teater- eller filmmanus.

Sångböcker Böcker som innehåller visor och sånger, ofta med noter.

Poesi Böcker som innehåller dikter eller verser utan sammanhängande berättelse.

Flera huvudkategorier kan kombineras med vissa undantag.

Huvudkategorier som inte ska kombineras med varandra:

Bilderböcker
Kapitelböcker
Mellanåldersböcker
Faktaböcker

Huvudkategorier som kan kombineras med varandra och huvudkategorierna ovan:

Tecknade serier
Samlingar
Poesi
Dramatik
Sångböcker

Övriga kategorier

Huvudkategorierna kompletteras med övriga genre/formtermer. Se länk ovan för listan med samtliga genre/formtermer. Det går bra att ha flera kompletterande genre/formtermer på samma bok.

Exempel: Harry Potter-böckerna är fantasy för åldern 9-12 år. Böckerna får huvudkategorin Mellanåldersböcker samt det kompletterande genre/formtermen Fantasy.

Genre/formtermen Barn- och ungdomslitteratur sätts på alla barn- och ungdomsböcker. Termen läggs sist, efter de andra genre/formtermerna om möjligt.

Börja läsa/lättläst

Lättlästa böcker sätts på böcker som på något sätt är anpassade för svaga läsare oavsett förlag. Detta ska framgå i bokens paratext.

Börja läsa sätts på böcker för nybörjarläsare. Sätt inte Lättlästa böcker tillsammans med Börja läsa.

Använd inte!

Använd inte Roliga böcker, Humor, Sorgliga böcker och Spännande böcker då dessa anger en subjektiv uppfattning. Om något bibliotek vill använda sig av dessa ämnesord ska de läggas som lokala ämnesord.

Allmänna ämnesord

Ämne, eller de så kallade allmänna ämnesorden, är de ord som specifikt beskriver vad boken handlar om. Vilka teman, känslor, relationer, sociala förhållanden osv. finns i boken? Försök att vara så konkret som möjligt, tänk på 20 %-regeln och vad en användare kan tänkas söka på för att hitta till en specifik bok. Tänk också på om det finns någon företeelse i boken som kan vara av särskilt intresse för en läsare även om företeelsen inte faller inom 20 %-regeln.

Det finns en mängd allmänna ämnesord att välja mellan, alla är sökbara i ämnesordsdatabasen: <https://id.kb.se/>

Hitta i ämnesordsdatabasen

Du arbetar t.ex. med en faktabok om blommor.

1. Sök upp ett ord t.ex. **Blommor**. Välj barnämnesordet.

Blommor

Allmänt ämnesord, Barnämnesord

2. Klicka på **Blommor**, här ser du att Blommors bredare term är **Växter**.

ALLMÄNT ÄMNESORD

Blommor

SAMMA SAK SOM	http://libris.kb.se/resource/auth/275521
FÖREDRAGEN BENÄMNING	Blommor
INGÅR I SYSTEM	Barnämnesord
BREDARE	Växter
METADATA	https://libris.kb.se/hftx1751037l4nc

3. Klicka på **Växter**, här ser du alla smalare termer för **Växter**.

ALLMÄNT ÄMNESORD

Växter

SAMMA SAK SOM	http://libris.kb.se/resource/auth/228608
FÖREDRAGEN BENÄMNING	Växter
INGÅR I SYSTEM	Barnämnasord
METADATA	https://libris.kb.se/qn246q882qjgl4k
SMALARE	Frukt Näckrosor Kottar Potatis Bönor Ogräs Äpplen Tång (växter) Frön Hjortron Oliver Odling Träd Päron Tomater Parasiter (växter) Blommor Lökar Nypon Citron Pollinering Solrosor Herbarier Medicinalväxter Pumpor Alrunor Insektsätande växter Arborister Trädgårdsmästare Grönsaker Svampar Fotosyntesen Bär Löv Giftiga växter Krukväxter

Flickor och pojkar

Ämnasorden Flickor och Pojkar sätts när huvudpersonen uttalat är antingen flicka eller pojke. Det kan även sättas om det till exempel är väsentligt för berättelsen att den handlar om en grupp flickor eller pojkar.

Ange inte kön vid Förmänskligade djur, Levande leksaker eller Levande föremål. Flickor och Pojkar behöver inte heller anges om huvudpersonen är en vuxen person. Flickor eller Pojkar placeras alltid först av de allmänna ämnasorden.

Kronologiska ämnesord

Kronologiska ämnesord används för att beteckna den tid eller den tidsrymd då innehållet i ett verk utspelas. Specifika tidsangivelser kan göras antingen som århundraden eller årtionden. Siffror används alltid.

Ämnesord som utgörs av beteckningen på olika tidsbestämda eller kulturhistoriska epoker eller historiska företeelser är allmänna ämnesord.

Information om kronologiska ämnesord finns i metadatabyrån på Kungliga bibliotekets webbplats:

<https://metadatabyran.kb.se/annesord-och-genre-form/svenska-annesord/typer-av-annesord/kronologiska-annesord>

Exempel

1800-talet – kronologiskt ämnesord

Sekelskiftet 1900 – kronologiskt ämnesord som anger tidsperioden mellan 1900 och 1909

1910-talet - kronologiskt ämnesord som anger tidsperioden mellan 1910 och 1919

Vikingatiden – allmänt ämnesord

Andra världskriget – allmänt ämnesord

Geografiska ämnesord

Geografiska ämnesord används om boken utspelar sig på någon speciell geografisk plats. Det kan vara t.ex. länder, städer, landskap, parker, stadsdelar, gator, hav och historiska platser.

Ange i följande ordning: land, landskap i Sverige, städer och särskilda platser. För Stockholm, Göteborg och Malmö behöver inte landskap anges.

Världsdelar anges bara om boken handlar om hela världsdelen, t.ex. en faktabok om Afrika eller en bok som utspelar sig i flera länder i en världsdel.

Som geografiska ämnesord räknas också namn på fiktiva platser. Fiktiv plats anges inom parentes, t.ex. Midgård (fiktiv plats).

Barnämnesordslistan använder Svenska ämnesords riktlinjer för geografiska ämnesord samt listkod SAO med ett undantag.

Undantag

USA - Använd USA istället för Förenta staterna samt listkod barn.

Personer och gestalter

Om boken handlar om någon särskild person, verklig eller fiktiv (känd) kan personens namn anges.

Personens namn specificeras med parentestillägget (fiktiv gestalt) eller (mytisk gestalt). Namn på gestalter inom olika religioner eller mytologier har parentestillägg som anger religion eller mytologi. Anvisningar för hur auktoritetsposter för personnamn görs finns i *metadatbyrå*.

<https://metadatabyran.kb.se/auktoritetsarbete-och-agenter>

Om det inte finns auktoritetspost kan man lägga in personen oauktoriserad om man bedömer att det behövs. Kontakta Kungliga biblioteket om du vill auktorisera en fiktiv person:

auktoritetsgruppen@kb.se

Exempel

Sventon, Ture (fiktivgestalt)
Rödluvan (fiktiv gestalt)
Robin Hood (fiktiv gestalt)

Stålmannen (fiktivgestalt)
Rut (biblisk gestalt)
Faidra (grekisk mytologi)